

УДК 130.123.1:17.022

Цитування:

Сіверс В. А. Діалектика цінності в контексті координатного підходу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 4. С. 39–46.

Sivers V. (2024). Dialectics of value in the coordinate approach context. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 4, 39–46 [in Ukrainian].

Сіверс Валерій Анатолійович,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології
та гуманітарних дисциплін
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-5291-2381>
siversval@ukr.net

ДІАЛЕКТИКА ЦІННОСТІ В КОНТЕКСТІ КООРДИНАТНОГО ПІДХОДУ

Мета статті полягає в розкритті та обґрунтуванні характеру взаємодії базових (позитивних) категорій цінності (добро, краса та істина), розглянутих у контексті ціннісного координатного підходу. **Методологією статті** є, крім універсального загальнофілософського методу діалектики, культурологічного, аксіологічного, історичного та компаративного підходів, оприявлення сутності власне самого координатного підходу, який виступає методологічною моделлю функціонування свідомості людини та стверджує себе у філософському критицизмі стосовно позицій верифікаціонізму Альфреда Аєра та в дискурсі основних категорій розгляду. **Наукова новизна** полягає в здійсненні критичного розбору аргументації А. Аєра щодо заперечення евристичної сили будь-яких метафізичних конструкцій з погляду логічного позитивізму та їх нездатності виступати підґрунтям смислової доказовості метафізики. Сутність заперечення базується на вказуванні зміни вихідних аргументів побудови суджень, на які спиралась логічна побудова А. Аєра, покладені в основу принципу верифікації. У результаті здійсненого розгляду обґрунтовано загальне положення, що, оскільки самі категорії істини, добра і краси не можуть бути визначені понятійно несуперечливо у своїй остаточній дефініції і до того ж не можуть бути викладені в односторонній, відірваній від своїх координатних складових репрезентації, їхній розгляд може бути здійснений тільки в синтезі образно-пізнавальної форми на підставі виявлення позиції суб'єкта судження. Ця позиція не верифікується в усталеному (аєрівському) розумінні, а постає вихідною точкою спонуки до реальної дії. Також ця позиція характеризується в поданому дискурсі як така, що утворює силу мотивації (імпульс) ціннісного руху людини в реальності. **Висновки.** У статті обґрунтовано думку, що прагнення пізнання, яке історично виявляло себе в синкретичності сприйняття та освоєння світу архаїчною людиною в його сучасній картині, сформовано під домінуючим впливом раціонального наукового світогляду. Як безособова сфера суспільної діяльності, воно сприймається самостійним та самодостатнім джерелом власного породження. Водночас, втілене в індивідуальній свідомості суб'єкта, ключовою умовою функціонування якого є характеристика цілісності, воно виступає спонукою до оволодіння ним як окремим предметом. Розглянуте в ціннісних координатах пізнавальне прагнення постає онтологічною силою, яка утворює суперечливий трикутник, структура якого утримується в єдності напруженою ціннісною енергією носія свідомості. Наявна та історично домінуюча практика розуміння кожної з координат означеного трикутника у відриві від інших призводить до світоглядного тупика. Його подолання вбачаємо можливим за умови прийняття ціннісної координатної моделі функціонування свідомості.

Ключові слова: ціннісний координатний підхід, смисл, свідомість, діалектика цінності, краса, добро, істина, Аєр Альфред.

Sivers Valeriy, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Department of Psychology and Humanities, National Academy of Culture and Arts Management

The purpose of the article is to reveal and substantiate the nature of interaction between the basic (positive) categories of goodness, beauty and truth considered in the context of the value coordinate approach. **Research methodology** is, in addition to the universal general philosophical method of dialectic, cultural, axiological, historical and comparative approaches, to reveal the essence of the coordinate approach itself, which acts as a methodological model of the functioning of human consciousness and asserts itself in philosophical criticism of Alfred Ayer's verificationism and in the discourse of the main categories of consideration. The scientific novelty lies in the critical analysis of A. Ayer's argumentation regarding the denial of the heuristic power of any metaphysical constructions from the point of view of logical positivism and their inability to serve as the basis for the semantic proof of metaphysics. The essence of the objection is based on pointing out the changes in the initial arguments of judgment construction, on which A. Ayer's logical constructions were based, which are the basis of the verification principle. **Scientific novelty.** As a result of this consideration, the author substantiates the general proposition that since the categories of truth, goodness and beauty cannot be defined conceptually consistent in their final definition and, moreover, cannot be presented in a one-sided

representation detached from their coordinate components, their consideration can be carried out only in the synthesis of the figurative and cognitive form on the basis of identifying the position of the subject of judgment. This position is not verified in the established (Ayerian) sense, but becomes the starting point of the impulse to real action. In addition, this position is characterised in the presented discourse as forming the force of motivation (impulse) of the human value movement in reality. **Conclusions.** The article substantiates the idea that the desire for knowledge, which historically manifested itself in the syncretism of perception and development of the world by archaic man in its modern picture, is formed under the dominant influence of the rational scientific worldview. As an impersonal sphere of social activity, it is perceived as an independent and self-sufficient source of its own generation. At the same time, embodied in the individual consciousness of the subject, the key condition for the functioning of which is the characteristic of integrity, it acts as an incentive to master it as a separate subject. Considered in the value coordinates, cognitive aspiration appears as an ontological force that forms a contradictory triangle, the structure of which is held together by the tension of the value energy of the carrier of consciousness. The existing and historically dominant practice of understanding each of the coordinates of the triangle in isolation from the others leads to a worldview deadlock. It can be overcome if the value coordinate model of the functioning of consciousness is adopted.

Keywords: valuable coordinate approach, meaning, consciousness, dialectic of value, beauty, good, evil, Alfred Ayer.

Актуальність теми дослідження. З часів пропозиції І. Канта щодо розподілу суджень на аналітичні та синтетичні наближення до розуміння сутності цього розподілу як інструментального принципу пізнавальної діяльності залишається одночасно й найбільш бажаною та практично недосяжною метою зусиль всієї академічної спільноти науковців. Адже фактично йдеться про опанування секретом приросту знання, який має бути формалізованим у певному алгоритмі логіко-евристичних операцій. Незважаючи на обґрунтовану підозру, що відкриття цієї таємниці означало б завершення пізнавального процесу та досягнення фактично точки гносеологічної сингулярності, приховане прагнення цієї «перемоги» залишається в різних шатах потужною мотивацією зусиль кожного справжнього дослідника. Щодо актуальності, то вона, на нашу думку, перманентно створюється виявленням або підкресленням завжди наявної суперечності, що вчергове зусиллями нових і нових авторів отримує «нове дихання». Мається на увазі прийняття саморушливого за рахунок внутрішньої рушії твердження: якщо істина – це процес, то не менш вагомим є твердження: істина – це результат. Тому можна погодитись, що основу рушійної сили пізнання становить постійна й відтворювана невідповідність між її формальною процесуальністю і твердженням, що істина завжди конкретна. Отже, нагальною необхідністю вбачаємо схоплення і осмислення стану перебування свідомості окремої особистості в шпарині досягнутих на основі цього прагнення досить переконливих своєю конкретикою результатів пізнання (аналітичний етап) і силою, що штовхає цю свідомість до виходу за межі отриманого результату (синтетичний етап). В іншій транспозиції актуальність означеної теми визначається пізнавальним бажанням

понятійно репрезентувати досягнення, нехай і тимчасового, стану гармонізації сторін суперечності, що утворюються трикутником класичних категорій цінності в межах пропонованої моделі розуміння особистісної свідомості.

Аналіз досліджень і публікацій. Незважаючи на, здавалося б, постійну актуалізацію основної ціннісної проблематики, що окреслюється категоріями добра, істини та краси, її цілісний аналіз у філософсько-культурологічному дискурсі сучасності страждає на хронічну, але досить пояснювану методологічну недоконаність, адже для відпрацювання засад такого підходу потрібна метатеорія. Не претендуючи на її описування у форматі однієї статті (відносно послідовний виклад означеного підходу подано в низці авторських статей і підручнику), скористаємося академічною вимогою щодо необхідності наповнення рубрики «стан розробки проблеми», щоб виявити, на наш погляд, радикальну обмеженість застосування такого підходу [5–8]. Переважною тенденцією спрямованості сучасних культурологічних досліджень є своєрідна половинчастість. Це виявляється в зосередженості дослідницького інтересу на окремих соціально-прикладних аспектах ціннісної проблематики. У цьому випадку йдеться про категорію краси як такої, що утворює одну зі згаданих ціннісних координат, тоді як вони, за умовами нашого дискурсу, мають бути розглянуті в нерозривному зв'язку. Зокрема, під прапором згадуванням про красу відкривається шлях поширення в науково-прикладних дослідженнях операцій з її приблизними смисловими відлуннями, що мають безпосередній вплив на соціум. Так, практичні культурологічні аспекти категорії краси досліджено в низці зарубіжних публікацій, присвячених компаративній оцінці деривативу

краси, що позиціонує себе в поняття «красивості» та позірно наближеному до неї поняттю «хорошості». Зокрема, соціальні психологи Карен Діон, Еллен Бершайд, Елейн Хатфілд [10] вказують на наявність стереотипу сприйняття за формулою «те, що красиво, те й добре». Зі схожим матеріалом Д. Хе, К. Воркманн, Ш. Хе та А. Чаттерджі підтверджують наведений висновок [12]. Сама назва статті «Красиве здається добрим, але, можливо, не в усіх відношеннях: зв'язок привабливості з моральною оцінкою через марнославство» науковців Ді Йєн Хан і Шона Лорана розкриває основну думку авторів з певними зауваженнями [11]. Окремий аспект взаємозв'язку привабливості й чесності розкривають китайські психологи з Південнокитайського педагогічного університету і Науково-дослідницького інституту в Пекіні, які зазначають, що досліджувані схильні давати більш неправдиві самозвіти, коли їм демонструють зображення облич середньої або низької привабливості, ніж коли їм демонструють зображення з високою привабливістю [15]. Перелік та реферування статей наближеної тематики можна було б продовжувати, але наведеного достатньо, щоб продемонструвати обмеженість такого підходу.

Переводячи рівень розгляду на «щабель вище», звернемося до одного з варіантів аналізу категорії краси як такої, хоча б у відповідному авторському контексті дослідження. У дисертації «Еволюція концепту краса в англomовному дискурсі XIV–XXI століть» [2] Е. Довганюк фіксує зсув домінування моральної краси (beautiful) у субдомени ВНУТРІШНЄ домену ЛЮДИНА на користь чуттєвої, тілесної. У контексті такого бачення дослідниця відзначає аксіологічні трансформації ознакового концепту краси: його оцінність є переважно утилітарна та матеріальна. Розглядаючи цей висновок у контексті попереднього історичного аналізу авторки, звернемо увагу на безумовність використання схеми розсічення поняття краси на духовну та матеріальну, що чітко вписується в концепт розуміння краси, який виявив ще Фома Аквінський, що визначає непряму актуалізацію проблеми взаємодії ціннісних координат як основної теми такого матеріалу на протигагу її розгляду в руслі означення концептуальних метафор краси (здоров'я, гламур і секс), а також похідної метафоризації у сполученні «краса є сексуальність». Одразу зазначимо, що звернення до цього дослідження є прикметним для нас з двох позицій. З одного боку, використання сполучення «краса є сексуальність» виявляє зв'язок з першою

розглянутою групою (красивість – хорошість) і фактично девальвує категорію краси як основоположну онтологічну цінність, а з іншого – підкреслює закономірність переходу до логіки ціннісних координат і, одночасно, стверджує та легітимізує історичну рамку стискування краси до меж її історичного функціонування у формах, конкретніше – примхах тілесності. Однак натомість маємо інший важливий наслідок. Перекидається місток до застосування системи ціннісних координат, який природно відкриває шлях до переводу дискурсу із системи оперування науково-теоретичними категоріями в систему оперування психологічними категоріями та наближення, отже, до розуміння авторського аспекту поняття «екзистенціал». Зокрема, в іншій дотичній темі праці наголошено, що особистість слід розуміти в холистичному сенсі як тілесну та духовну цілісність, яка перебуває в синергії її складових частин. У такому сенсі дійсно людина формується як синергійна єдність її розмаїтих основ [1, 50]. І. Гоян і В. Будз зазначають, що важливим елементом формування людини постають емоції, які належать до психічної сфери і є підґрунтям для формування антропогенезу, соціогенезу та ноогенезу [1, 51]. Важливо, що, на переконання авторів, для адекватного розуміння особистості доцільно вести мову про синергійно-феноменологічний вимір особистості, який ґрунтується на єдності всіх феноменологічних явищ, які у своєму житті продукує особистість [1, 51]. Власне означена думка, важлива сама по собі, акцентована в цьому випадку з огляду на використання звороту про «переконання самих авторів», оскільки природно й безпосередньо включає в розгляд екзистенціал віри, який є універсальною рушійною силою будь-якого типу взаємодії людини з реальністю. Водночас це авторське «переконання» непрямо спирається на нерозвинуту ідею ціннісного, координатного підходу, про методологічне використання якого вказано в обґрунтуванні статі. І, нарешті, найбільш близьким до авторського та перспективним з погляду застосування ціннісного координатного підходу вбачаємо тривимірну модель «Куб емоцій Левгейма», яку запропонував Х'юго Левгейм у 2012 році. Фіксуючи великий вплив певних медіаторів на емоції, дослідник розташовує їх у вигляді ортогональних осей, а вісім основних емоцій, позначених за Томкінсоном, розміщені на кожному з восьми можливих екстремальних значень, представлених у вигляді кутів куба. Якщо поширити цю модель за межі пропонованих дослідником підходів у розумінні людських

емоцій, психічних захворювань та психотропних препаратів і, натомість, розташувати на ортогональних осях ціннісних координат категоріальні значення квалія, запропоновані в моделі свідомості ціннісного координатного підходу [5], то порівняльний підхід у цьому випадку може бути достатньо плідним для продовження досліджень, наразі тільки позначених у перспективі [14].

Мета статті полягає в розкритті та обґрунтуванні характеру взаємодії базових (позитивних) категорій цінності: добро, краса та істина, розглянутих в контексті ціннісного координатного підходу.

Виклад основного матеріалу. З огляду на вже вказану вище мету написання нашої статті одразу зазначимо, що наведена нижче полеміка з А. Аєром є тільки приводом для формулювання принципової позиції щодо необхідності прояснення та застосування ціннісного координатного підходу як методології осягнення сфери людської свідомості. Для дотримання процедури викладу обговорюваної думки наведемо засновки побудови суджень англійського логіка, акцентуємо на висновках, якими він послуговується, і, розбираючи їх, відкриємо можливість їх тлумачення в руслі сформульованого вище завдання. Отже, А. Аєр зазначає: «Наслідуючи Юма, я розділяю всі справжні судження на два класи: ті, які в його термінології стосуються «відносин між ідеями», і ті, які стосуються «фактів». Перший клас включає апріорні пропозиції логіки і чистої математики, які я вважаю необхідними та достовірними виключно у зв'язку з їхньою аналітичністю. Тобто я стверджую, що наведені пропозиції (*твердження*) (*курсив мій – В. С.*) не можуть бути спростовані нашим досвідом, оскільки вони нічого не стверджують щодо емпіричного світу, а всього лише відображують наше прагнення певним чином використовувати символи. З іншого боку, пропозиції (*твердження*), які стосуються емпіричних фактів, я вважаю гіпотезами, які можуть бути ймовірними, але аж ніяк не достовірними. І, пропонуючи описування методу їх підтвердження, я тим самим претендую на пояснення природи істини» [9, 9]. Аєр власне ставить перед собою благородну і, здається, досягну мету – подолати метафізику заради торжества істини, яку він претендує представити перед очима тих, хто її прагне. Фіналізуючи свою пізнавальну (фактично ціннісну) мотивацію, А. Аєр констатує: «Правильно, однак, що незважаючи на те, що переважна частина метафізики становить собою наслідок банальних помилок, деякі

метафізичні пасажі являють собою роботу справжнього містичного почуття, і вони з більшими підставами можуть бути визнані цінними з погляду естетики чи моралі. Але для нас відмінність між метафізикою, яку виробляє містик, намагається виразити невиразиме, не має великого значення, нам важливо усвідомити, що навіть висловлювання метафізиків, які намагаються розширити свій погляд на світ, буквально позбавлені сенсу. Тому наші філософські студії в майбутньому будуть так само мало враховувати їх, як і найжалюгідніший вид метафізики, який походить від нездатності зрозуміти роботу нашої мови» [9, 29].

Після певних роздумів автор цієї статті дійшов висновку, що поданого вище уривку та пропонувані коментарі до нього достатньо, щоб оминати складний і тривалий шлях переспівування наведених у цитованому тексті А. Аєра аргументів і зосередитись на сутності питання, порушеного в самій статті. Але для того, щоб навіть не похитнути, а тільки перевірити впевненість А. Аєра в можливості однозначно відкрити шлях до досягнення істини, про що було заявлено вище. Розглянемо, як узгоджуються необхідні та справжні судження, які є витвором логіки й чистої математики і які не можуть бути заперечені, бо вони нічого не стверджують про емпіричний світ з іншим положенням, наведеним у тому самому тексті. А. Аєр стверджує: «У цьому власне і буде полягати наша аргументація, оскільки ми будемо наполягати на тому, що жодне твердження, яке вказує на «реальність», що виходить за межі будь-якого можливого чуттєвого досвіду, не може мати ніякої буквальної значущості [significance]. Звідси має випливати, що праці всіх, хто намагався описати подібну реальність (*тобто реальність математики і логіки*) (*курсив мій – В. С.*), були цілком присвячені виробництву відсутнього смислу» [9, 14]. Але ж визнання математики й логіки сутностями або фактами емпіричного світу, на переконання самого Аєра, торує прямий шлях до метафізики, проти якої він так гаряче виступає. Нагадаємо побіжно, що смисл як такий, якщо попередньо звернутись до однієї з ключових категорій цього розгляду, визначається або контекстом твердження, тобто оздобленням власне самої метафізики включно з мистецтвом і мораллю, або його (смислу) функціональним призначенням, тобто метою, яку переслідує людина у своїй цілеспрямованій історичній діяльності. Але тоді слід переключити весь апарат дослідження на суто ціннісну парадигму розгляду, яка приводить вже до мети,

сформульованої в цьому матеріалі – розгляді основних категорій ціннісного координатного підходу.

Отже, питання не в тому, щоб полемізувати з Аером, просто його підхід (підхід логіка, математика і позитивіста) у будь-якому разі повертає нас до універсального початку людського осягнення світу, а тільки потім, коли відкинута ним метафізика починає заважати людському багатовимірному сприйняттю, у ціннісній установці окремої особистості (у нашому випадку Аера) починає вимагати одновимірного бачення світу, заснованого на законах логіки, після застосування яких рух може йти або згідно з її (логікою) вимогами або відхилитися в безлічі тлумачень метафізичного підходу (зокрема й координатного), але з тим тільки зауваженням, що взаємодія її (логіки) з реальністю неминуче призводить до необхідності диверсифікації самої логіки.

У процесі доведення Аером своєї позиції ми неодноразово натрапляємо на висловлене автором бажання довести правоту логіко-математичних доказів, правильності та єдності цього підходу на противагу метафізичним побудовам, які використовують досить немотивоване бажання (у нашій термінології «екзистенціал»). Наприклад, вже розглянуто твердження: «певні пропозиції нічого не стверджують про емпіричний світ, а тільки відбивають наше прагнення певним чином використовувати символи» [9, 9]. Тут важливо запитати, якщо бажання завжди породжене раціональними потребами, то що рухає прагнення «використовувати символ» і як автор розуміє поняття «символ» (сподіваємося, не суто в математичному смислі). Насправді, наслідуючи Аера, ми стверджуємо, що в людській природі, яка дійшла свого усвідомлення в існуванні окремої особистості, ідеться про глибинне й «містичне» прагнення позбавитись невизначеності, яка становить серцевину проблеми. Але хоча боротьба за пізнавальну однозначність і є рушієм пізнання, водночас її досягнення означає смерть (предмета пізнання так само, як і самого процесу). Отже, щоб оминати означену перспективу, тобто наявність метафізичної рушійної сили (екзистенціалу), саме це й потрібно визнати. Але разом з твердженням, що людина з іншою мотивацією рухає протилежну думку. Тож у цьому пункті головне дійти згоди, що рушій пізнання – людина, а не сама математична формула чи закон логіки.

Враховуючи зазначене, можемо перейти до основної частини викладу, а саме: спробувати схопити в синтезі образно-

пізнавальної форми дискурсу ту понятійну конструкцію, яка утворює силу мотивації (імпульс) ціннісного руху людини в реальності. Головним «метафізичним» припущенням є те, що цей рух відбувається на підставі виявлення позиції суб'єкта судження, яка постає вихідною точкою спонуки до реальної дії. Фактично головний аргумент подальшого розгляду полягає у твердженні, що сходять своїм витоком до І. Канта, який сутність людини вбачав у її душі, а всі здібності останньої зводяться до трьох: пізнавальної, почуття задоволення і незадоволення, бажання. Кант наполягав, що друга й третя з них не вичерпуються першою [3, 267]. Отже, можемо стверджувати, що душа надає всім чуттєвим даним якість сприйняття. Не ставлячи собі за мету доводити існування чи то значущість душі в тексті, що претендує на науковість, використаємо можливо дещо незвичний, але насправді для науки універсальний і тому майже непомітний прийом «переназivanja», що відповідає в обґрунтуванні духу загальнофілософського методу діалектики, формі аксіологічного підходу та сутності координатної методології. Водночас зазначимо, що, упереджуючи закиди в несприйнятті використання поняття «душа» як метафізичного (а власне аргументація на захист метафізичного підходу і була метою вищенаведеної полеміки з А. Аером), погодимося, що гіпотетичний читач тексту так само, як і його автор при побудові подальших тверджень не акцентує саме на душі як головному інструменті чуттєвого сприйняття світу, але пропонує головний її модус (у цьому випадку в значенні образ або спосіб існування чогось) представити в поняття «екзистенціал». Із цього випливає, що самі твердження слід прийняти на віру як результат ціннісної роботи душі автора, що спиралася на прийнятну логіко-раціональну аргументацію, а також розраховує на наявність подібної здатності в можливого читача тексту. Прийняття таких пропозицій еквівалентно наявності (ствердженню) шуканої душі незалежно від змістовно-сміслових характеристик цього «терміна», а відповідно до її оговореного в цьому випадку функціоналу. Тобто погодимося, що створювала текст та сприймає його людина, яка по факту або замовчуванню має душу. Зауваження, яке в добу виклику, кинутого людині ШІ, здається не зайвим.

Почнемо зі спроби проникнення в координату «краси». Краса, згідно з Фоною Аквінським, це цільність, пропорція і ясність. В Аквіната проблема впливала з того, що краса розсікалася твердженням, що вона

двоїста: одна – духовна, друга – тілесна. Саме тілесна й піддана дії потворності, тобто проєкції негативних ціннісних координат у нашому дискурсі. Однак саме така краса має, на думку Фоми, характеристику привабливості. Привабливість – це пагон язичницького міфонаративу. Водночас привабливість – це транспозиція краси в особистісну характеристику бажання, яка позиціонує себе зазвичай як відмінність між чоловіком і жінкою. Водночас привабливість розрахована не сама на себе, а на спостерігача та «користувача», тобто це характеристика виробу. За такої постановки питання, пам'ятаючи про єдність ціннісних координат з нашої моделі свідомості має впливати й привабливість пізнання як такого, тобто гносеологічної координати [4, 78–80]. Адже це саме земна краса породжує бажання за умовами нашого дискурсу. Можемо припустити досить очевидний історично, але не доведений в прийнятній логіці факт, що пізнання теж має свій вид бажання і власну спокусу, тобто потенціал дії ціннісної енергії. Однак спокуса пізнання поки що не доведена, і саме поняття залишається в нашому розумінні непроясненим, багатозначним. У такому випадку потрібно зосередитись на аналізі форми як ключової категорії пізнання. Саме тут може ховатися або «покриватися» словом «форма» розбіжність смислів. Насправді форма є вихідною умовою існування всього. І це не просто умова. Форма – чинна сила, яка створює саму матерію в смислі, що її дія викликає матерію в предметній формі до існування. Матерія сама по собі – *στέργσις* – стерезис – позбавленість, відсутність форми, втрата. Тому в координатному вимірі важливо зрозуміти категорію *форма* стосовно координат краси, істини та моралі, але «пізнати» не окремим актом «пригнаності», який би відривав одне від одного координати цінності. Складність завдання саме й полягає в спробі їх одночасного розгляду, який би дав змогу здійснити «затримку часу».

Однак спочатку стисло розглянемо їх окремо, щоб зрозуміти проблему. Так, для істини її форму визначає смисл. Він надає форму істині, оскільки він сам є порядком розташування елементів його змісту в певній ієрархії та взаємозв'язках умоглядності. *Умоглядність* у такому прочитанні розуміємо як мисленеву транспозицію часово-просторової мережі реальності, що відображує її онтологічну структуру. Остання теж існує в дійсності в певній формі та порядку, який так само людина розуміє функціонально та причинно (або телеологічно). Проблема

виникає тоді, коли форму як відображення онтологічної структури не знають, куди віднести: до закону природи чи до діяльності розуму. Водночас, на відміну від істини, краса смислу не має. Адже не можна звести красу до ідеї, що має смисл. Бо тоді йдеться про красу як вираження певної ідеї, а не ідеї краси як такої. Власне І. Кант також стверджує, що краса не має доцільності, тобто транспозиції смислу. Водночас краса має форму у витворі (в іншій транспозиції у виробі). Але в такому випадку вона поєднана зі смислом. Однак, тоді будь-який смисл краси неповний, тобто вона недосконала, ущербна. І це може означати: якщо смисл має ознаку абсолютної мобільності, то він початково має викривлену, неповну форму. Тобто краса потворна, а смисл неповний. Тоді яким же чином позиціонувати мораль? Відповідь – як вибір. І цей вибір, щоб бути насправді ціннісним, а не механічно традиційним (звичаєвим), несвідомим, примусовим або облудним, має бути жертвним, тобто втратою. Останнє визначено тим, що людина сплачує за це добровільною або свідомою тягою до потворності або споживанням пізнавальної хиби в прагненні до істини.

Яким же чином доводиться бажаність пізнання, що було проміжною метою нашого дискурсу. Згадаймо, що наш уявний (метафізичний) спостерігач послідовно бажав смислу – ідеї – істини – досконалості, але не міг усвідомити, що прагне тільки пізнавати, бо це бажання не вмотивоване причинно, воно само їх продукує. Якщо виходити з цього імовірного припущення, яке відповідає вимозі універсальної процесуальності реальності, то умовний, але завжди присутній спостерігач фіксує не пізнану красу, а стан досягнення краси, процесуальність її пізнання. Але цей стан є фіксацією міри потворності так само, як і сам цей ступінь є його суб'єктивним враженням. І цей процес сприйняття потворності внаслідок процесу пізнання як такого, що триває, може викликати бажання його продовжувати. Адже краса тілесна є привабливою, а досконала – ні. Проблема такого підходу споріднена з попередньою: якщо краса виражає ідею людини – її носія, то звідки вона береться в природному сполученні елементів, які ми визначаємо як красу в природі? А якщо краси в природі не існує, то звідки ми знаємо, що там, у дійсності, потворне і що прекрасне? Отже, смисл аж ніяк не стає приганим до координатного виміру краси. Отже, у нерозчинному осаді залишається сама людина, тобто метафізичний екзистенціал, що власне і потрібно було виявити. Водночас нас цікавить, як пов'язані координати

краси й добра. Оскільки виступати з умоглядними конструкціями щодо добра заборонено, можна звернутися до «середнього терміна» – категорії блага. Справа в тому, що *благо*, яке, на думку Аристотеля, є предметом прагнення всіх, має смисл, а значить, несе в собі істину й має прекрасну форму.

І для краси, і для істини йдеться про досконалість та абсолютність. Бо іншого в умоглядній перспективі й не може бути, а ми, хоча й стверджуємо привабливість потворності, але тільки в голослівному проголошенні загального прагнення її позбавитись як такої, що не сумісна з благом.

Оскільки смисл, за умовами нашого дискурсу, можна знайти в усьому, крім досягнутої краси, а добро не може бути предметом нашого тлумачення, то необхідно встановити зв'язок краси та блага й так створити ціннісну мережу (або координатну ціннісну сітку), щоб виявити кореляцію всіх трьох координат, а також, що й було початковою метою, виявити смисл пізнання як предмета бажання.

Фома Аквінський визначає їх діалектику так: благо та краса є «формою» (у *лапках*, бо одне слово має різне смислове наповнення – В. С.) [6, 181]. І форма ця, будучи предметом бажання в благо, є предметом пізнання в красі. Ціль як предмет бажання може бути досягнута в благо. Водночас краса як духовна (що зветься у Фоми формальною причиною) не може бути предметом бажання, оскільки тоді вона стає благом і перестає бути красою. Якщо ж красу досягають як мету пізнання, то вона перетворюється на чисту форму та вже перестає бути метою пізнання, оскільки стає тією самою беззмістовною та безкорисливою, не зацікавленою категорією, що позначає собою абсолютну пізнавальну невловимість. Адже пізнання можливе тільки в разі, коли його предмет є бажаним. Тому краса абсолютна є причиною формальною: вона спонукає до пізнання, але не може задовольнити саме бажання її пізнавати в такий спосіб.

Тоді, у зв'язку з принципом пригнаності та збігом актора, пізнання з пізнаваним, бажаним стає саме пізнання, тобто порушення первинної Божої заборони. Що, власне, ми й мали з'ясувати.

Наукова новизна статті полягає в здійсненні критичного розбору аргументації А. Аєра щодо заперечення евристичної сили будь-яких метафізичних конструкцій з погляду логічного позитивізму та їх нездатності виступати підґрунтям смислової доказовості метафізики.

Висновок. Те, що істина має один вимір

(координату), а краса – інший, власне, є доказом їхньої координатної природи. У єдності їх осягнення вони самі по собі є межею та формуючим горизонтом певного об'єму або простору існування. Тут уже тільки крок до появи перспективи. Але для появи перспективи, і в технічному, мистецько-художньому розумінні, і в її ціннісному аспекті, потрібна людина (переназаний екзистенціал) з її моральним виміром і відповідним розташуванням на координатній осі «добро – зло», тобто особистість.

Притаманне природно та історично людині прагнення пізнання, що виявляє себе як чи не головний мотив людської діяльності, є водночас самодостатнім джерелом власного породження і спонукою до оволодіння ним людиною як предметом. Водночас розглянуте в ціннісних координатах, воно постає онтологічною силою, яка становить суперечливий трикутник, структура якого утримується в єдності напруженою ціннісною енергією носія свідомості, а історичне розуміння кожної з координат означеного трикутника у відриві від інших приводить до гносеологічного глухого кута.

Література

1. Гоян І., Будз В. Синергійно-феноменологічний вимір особистості. *Теоретико-методологічні проблеми сучасної психології особистості*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 23–24 вересня 2021 р.) / упор. О. Г. Паркулаб. Івано-Франківськ, 2021. С. 50–52.
2. Довганюк Е. В. Еволюція концепту краса в англomовному дискурсі XIV–XXI століть : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2017. 259 с.
3. Кант Іммануїл. *Філософський енциклопедичний словник* / за ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. С. 267–268.
4. Мовчан В. С. Естетика : навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 527 с.
5. Сіверс В. А. Методологія ціннісного координатного підходу в моделі альтернативного розуміння свідомості. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 1. С. 49–55.
6. Сіверс В. А. Філософія творчості : підручник. Київ.: НАКККІМ, 2023. 292 с.
7. Сіверс В. А., Бугайова О. І. Виміри людської творчості в контексті порівняльного аналізу праць М. Гайдеггера та А. Бергсона. *Культура і сучасність*. 2023. № 1. С. 9–16.
8. Сіверс В. А., Бугайова О. І. Праця Мартіна Гайдеггера «Джерело художнього творіння» як методологія розуміння творчості. *Культура і сучасність*. 2022. № 2. С. 16–23.
9. Ayer A. J. *Language, Truth and Logic*. London : Penguin Books, 1990. 208 p.

10. Dion K., Berscheid E., & Walster E. What is beautiful is good. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1972. Vol. 24, № 3. P. 285–290. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0033731>.

11. Han D. E., Laurent S. M. Beautiful seems good, but perhaps not in every way: Linking attractiveness to moral evaluation through perceived vanity. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2023. Vol. 124, № 2. P. 264–286. DOI: <https://doi.org/10.1037/pspa0000317>.

12. He D., Workman C. I., He X., & Chatterjee A. (2024). What is good is beautiful (and what isn't, isn't): How moral character affects perceived facial attractiveness. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. 2024. Vol. 18, № 4. P. 633–641. DOI: <https://doi.org/10.1037/aca0000454>.

13. Hoian I. M., Budz V. P. Emotions as Self-Organizational Factors of Anthropogenesis, Noogenesis and Sociogenesis. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2021. Вип. 19. С. 75–81. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i19.236007>.

14. Lövhheim H. A. new three-dimensional model for emotions and monoamine neurotransmitters. *Med Hypotheses*. 2012. Vol. 78, № 2. P. 341–348. DOI: [10.1016/j.mehy.2011.11.016](https://doi.org/10.1016/j.mehy.2011.11.016).

15. Wang J., Xia T., Xu L., Ru T., Mo C., Wang T. T., Mo L. What is beautiful brings out what is good in you: The effect of facial attractiveness on individuals' honesty. *International Journal of Psychology*. 2015. Vol. 52, № 3. P. 197–204. DOI: <https://doi.org/10.1002/ijop.12218>.

References

1. Hoian, I., & Budz, V. (2021). Synergistic and phenomenological dimension of personality. Theoretical and methodological problems of modern personality psychology, September 23–24, 2021: materials of the International scientific and practical conference, 50–52. Ivano-Frankivsk [in English].

2. Dovhaniuk, E. V. (2017). Evolution of the Concept of Beauty in the English Discourse of the 14th–21st Centuries. PhD Thesis. PQDT Open. Retrieved from: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/a249170c-2112-4de0-9247-947a9751ad47/content> [in Ukrainian].

3. Kant, Immanuel. (2002). V. S. Shinkaruk (Ed.). *Philosophical encyclopaedic dictionary*, 267–268. Kyiv [in English].

4. Movchan, V. S. (2011). *Aesthetics: a study guide*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Sivers, V. (2024). Methodology of the value coordinate approach in the model of alternative

understanding of consciousness. *National Academy of Culture and Arts Management Herald*, 1, 49–55 [in Ukrainian].

6. Sievers, V. A. (2023). *Philosophy of creativity: a textbook*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Sievers, V. A., & Bugayova, O. I. (2023). Dimensions of human creativity in the context of a comparative analysis of the works of M. Heidegger and A. Bergson. *Culture and Contemporaneity*, 1, 9–16 [in Ukrainian].

8. Sievers, V. A., & Bugayova, O. I. (2022). The work of Martin Heidegger "The source of artistic creation" as a methodology for understanding creativity. *Culture and Contemporaneity*, 2, 16–23 [in Ukrainian].

9. Ayer, A. J. (1990). *Language Truth and Logic*. London: Penguin Books [in English].

10. Dion, K., Berscheid, E., & Walster, E. (1972). What is beautiful is good. *Journal of Personality and Social Psychology*, 24 (3), 285–290. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0033731> [in English].

11. Han, D. E., & Laurent, S. M. (2023). Beautiful seems good, but perhaps not in every way: Linking attractiveness to moral evaluation through perceived vanity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 124(2), 264–286. DOI: <https://doi.org/10.1037/pspa0000317> [in English].

12. He, D., Workman, C. I., He, X., & Chatterjee, A. (2024). What is good is beautiful (and what isn't, isn't): How moral character affects perceived facial attractiveness. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 18(4), 633–641. DOI: <https://doi.org/10.1037/aca0000454> [in English].

13. Hoian, I. M., & Budz, V. P. (2021). Emotions as Self-Organizational Factors of Anthropogenesis, Noogenesis and Sociogenesis. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 19, 75–87. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i19.236007> [in English].

14. Lövhheim, H. (2012). A new three-dimensional model for emotions and monoamine neurotransmitters. *Med Hypotheses*, 78(2), 341–348 [in English].

15. Wang, J., Xia, T., Xu, L., Ru, T., Mo, C., Wang, T. T., Mo, L. (2015). What is beautiful brings out what is good in you: The effect of facial attractiveness on individuals' honesty. *International Journal of Psychology*, 52(3), 197–204. DOI: <https://doi.org/10.1002/ijop.12218> [in English].

Стаття надійшла до редакції 02.10.2024
Отримано після доопрацювання 04.11.2024
Прийнято до друку 12.11.2024